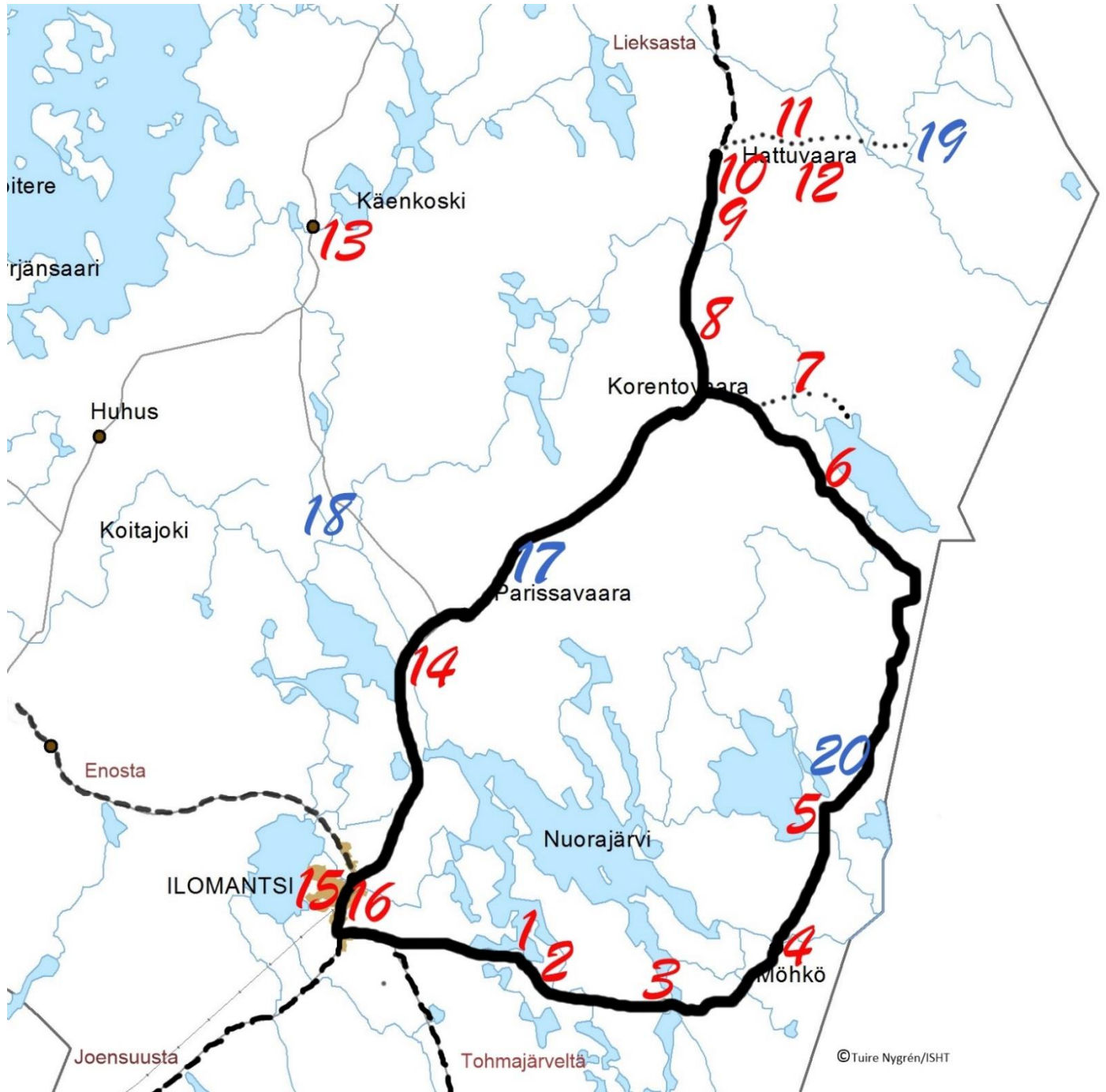

ILOMANTSIN SOTATIE

Tilanne 2019 sekä kehittämissuunnitelma

Ilomantsissa 3.9.2019

Ilomantsin Sotahistoriallinen Työryhmä ry ja Ilomantsin Matkailuyhdistys ry

Tuire Nygrén, Aini Peltola ja Eero Tuomisto

Karttanumeroiden selitteet:

VALMIIT KOHTEET (numero punaisella)

1. Tervaruokin muistomerkki
2. Taivallammen taistelun muistomerkki
3. Oinassalmen muistomerkki ja opastaulu
4. 21.Prikaatin muistomerkki ja opastaulu
5. Öykkösenvaaran opastuskeskus ja taistelualue
6. Utrion muistomerkki ja opastaulu
7. Ilajanjoen muistomerkki ja opastaulu
8. Palovaaran muistomerkkialue
9. Hovattalan muistolaatta
10. Taistelijan Talo
11. Sikrenvaaran muistomerkki ja Taistelijan polku
12. Kiukoisten muistomerkki
13. Käenkosken opastaulu
14. Kallioniemen muistomerkki ja opastaulu
15. Pikkupappilan muistomerkki
16. Rajakenraali Raappanan maja

SUUNNITELMISSA OLEVAT KOHTEET (numero sinisellä)

3. Oinassalmen polku
17. Parissavaaran opastaulu
18. Särkänkylän opastaulu
19. Venäläisten sotavainajien hautapaikka
20. Teppanan opastaulu

MUUT KOHTEET

21. Ilomantsin sankarihautausmaa
- 21a. Kivilahden sankarihautausmaa
22. Suojeluskuntatalon muistolaatta
23. Sankarivainajien laatta kunnantalolla
24. Onni Määttäsen muistolaatta
25. Kuuksenvaaran sankarivainajien laatta
26. Möhkön sankarivainajien laatta
27. Sonkajan sankarivainajien muistomerkki
28. Huhuksen sankarivainajien laatta
29. Liusvaaran sankarivainajien laatta
30. Naarvan sankarivainajien laatta
31. Lahnajärven risti
32. Matokiven muistomerkki
33. Hökänniemen grobu
34. Leminahon muistolaatta
35. Sonkajan panssariesteet

1. TAUSTA

Talvi- ja jatkosodan päätyttyä sodasta ei Ilomantsissa paljoa puhuttu, koska esivalta oli antanut ymmärtää, että vaikeneminen oli paras tapa varmistaa rauhanajan jatkuminen.

Sodan tapahtumia ei kuitenkaan oltu unohdettu. Ilomantsin maaperällä oli sodittu sekä talvi- että jatkosodassa ja pysyvät jäljet molempien sotien sotatoimista muistuttivat menneistä vaikeista vuosista. Milloin oli varottava maaperästä löytyviä räjähteitä, milloin törmättiin kiireellä haudattuihin vainajiin. Rauhan ehdot riistivät noin kolmanneksen kunnan pinta-alasta ja huomattava määrä asuinrakennuksista oli jouduttu talvisodan alkaessa polttamaan vihollisen hyökkäyksen viivyttämiseksi.

Sotamuistojen konkretisoituminen käynnistyi vasta parikymmentä vuotta sodan päättymisen jälkeen. Ensimmäinen muistomerkki pystytettiin Oinassalmelle vuonna 1959 Ilomantsissa ja Tolvajärvellä käytyjen talvisodan voittoisien taisteluiden muistoksi.

Ilomantsin sotatapahtumat säilyivät myös muualta Suomesta kotoisin olevien Ilomantsissa taistelleiden joukko-osastojen mielissä. Ensimmäisenä muistomerkkinsä paljasti Ratsumieskilta kiinnittämällä muistolaatan Hattuvaaran Hovattalan kallioon vuonna 1969.

Aina 1980-luvun loppupuolelle saakka ilomantsilaisten sotahistoriaharrastus oli suhteellisen vaatimatonta. Asenteet yhteiskunnassa eivät vielä olleet kypsiä kipeiden asioiden julkiseen pohtimiseen. Neljän kylän sankarivainajat kuitenkin saivat taulunsa (Kuuksenvaara 1950, Möhkö 1961, Naarva 1967 ja Sonkaja 1998) ja Pohjois-Karjalan Rajamieskilta pystytti muistomerkit Taivallammelle (1971) ja Matokivelle (1974).

Vasta 1980-luvun puolen välin jälkeen alueen sotahistoria alkoi toden teolla kiinnostaa. Primus moottoreita olivat sotaveteraanit, jotka onnistuivat innostuttamaan mukaan myös nuorempia sukupolvia. Tuossa vaiheessa oli oivallettu myös sotahistorian matkailullinen painoarvo Ilomantsille. Vuonna 1985 siirrettiin Rajakenraali Raappanan maja Parppeinvaaralle ja vuonna 1988 rakennettiin Taistelijan Talo Hattuvaaraan silloisen maaherra Esa Timosen aloitteellisuuden seurauksena. Sodassa menehtyneiden omaisia alkoi vierailta taistelupaikoilla aina Siperiasta asti.

Ilomantsin Sotahistoriallinen Työryhmä alkoi vuonna 1989 toimia ja kartuttaa tietoa sotatapahtumista Ilomantsissa, maastosta löytyvistä varustuksista ja sotaromusta sekä alueen taisteluihin osallistuneista sotilaista ja joukko-osastoista. Yhteistyössä muiden ilomantsilaisten ja muualla Suomessa toimivien veteraani- ja reserviläisjärjestöjen kanssa tieto karttui ja alueelle rakennettiin suuri määrä muistomerkkejä, sotahistorian opastauluja sekä entisöitiin Kaatiolammen alueen varustuksia. Vapaaehtoisten rinnalle saatiin hanketoimijaksi lopulta myös Ilomantsin kunta. Parinkymmenen vuoden ponnistelujen tuloksena valmistui Öykkösenvaaran opastuskeskus sekä entisöity Kaatiolammen taistelualue ja sille mobiiliopastus.

Matkailullisesti Ilomantsin sotahistorian merkitys kasvoi vuosi vuodelta. Omatoimituristien sekä opastettujen ryhmien määrät lisääntyivät ja ammattitaitoisille sotahistoriaoppaille syntyi kysyntää. Kuitenkin sotahistoriallisessa ”infrastruktuurissa” oli merkittäviä puutteita. Ely-keskus ei myöntänyt Ilomantsi-Seuran anomaa lupaa tienviittojen rakentamiseen, rajan pinnan tie ei ollut liikennöitävässä kunnossa kookkaammille ajoneuvoille eikä ajantasaisista kokonaistietoa

sotahistoriaan liittyvistä nähtävyyksistä ollut helposti matkailijoiden saatavissa. Palasia oli paljon, mutta kokonaisuus rakentamatta.

Vuonna 2015 käynnistyi keskustelu sotahistoriallisen matkailureitin aikaansaamisesta. Kuntaankin asiasta tehtiin aloite, johon Ilomantsin kunnanhallitus otti myönteisen kannan. Ilmaa siipiensä alle ajatus ei kuitenkaan saanut, sillä vielä vuonna 2019 jouduttiin toteamaan, ettei hankeaiho ole edistynyt.

2. SOTATIEN RAKENTUMINEN JA VALMIIT KOHTEET

Rajakenraali Raappanan maja (kohde 16)

Rajakenraali Raappanan maja on ajallisesti ensimmäisiä matkailullista merkitystä omaavista sotahistoriallisista kohteista Ilomantsissa. Sen avajaiset pidettiin kesäkuussa 1985 Parppeinvaaralla, jonne se oli monien vaiheiden jälkeen siirretty matkailulliseksi nähtävyydeksi. Alun perin maja toimi 14.Divisioonan komentaja kenraalimajuri Erkki Raappanan komentopaikkana jatkosodassa Tiiksan kylässä Itä-Karjalassa. Kesäisin majalla esitellään päivittäin Rajakenraalin ja hänen majansa värikästä historiaa.

Taistelijan Talo (kohde 10)

Taistelijan talo pystytettiin Hattuvaaran kylälle maaherra Esa Timosen aloitteesta 29.7.-30.7.1944 Hattuvaarassa käydyn voitokkaan taistelun muistoksi. Se vihittiin käyttöön 1.6.1988. Talossa on esillä sodanaikaisia aseita ja muuta esineistöä, kartta- ja kuvamateriaalia sekä pysyviä ja vaihtuvia näyttelyitä. Talon piha-alueella on tykkimuseo, jossa on esillä lähes kaikki sodan aikana Ilomantsissa käytetyt tykkityypit. Kesäisin Taistelijan Talolta on saatavissa majoitus- ja ravintolapalveluja.

Muistomerkit (kohteet 1-9, 11, 12, 14, 15, 22-34)

Sodan muistomerkeiksi luettavia kohteita on eri puolille Ilomantsia yli kolmekymmentä. Muistomerkeistä vanhin on pystytetty vuonna 1922 kansalaissodan muistoksi ja viimeisin vuonna 2007 Kallioniemeen.

- **Sankarihautausmaan muistomerkki** (kohde 21) paljastettiin kesällä 1922 kansalaissodassa kuolleiden valkoisten puolella taistelleitten ilomantsilaisten sotilaiden kunniaksi.
- **Lahnajärven risti** (kohde 31) lienee alun perin pystytetty suomalaisen hautausjoukon toimesta syksyllä 1944. Alkuperäisen ristin lahottua 1970-luvun lopulla tervaskantoon on kiinnitetty kelosta tehty ortodoksinen risti, jonka päässä on puna-armeijan läpiammuttu kypärä. Sen vieressä on kelosta tehty luterilainen risti ja puinen paalu, johon kiinnitetyssä metallilevyssä on teksti: Tähän on haudattu kesällä 1944 kaatuneita puna-armeijan sotilaita.
- **Oinassalmen muistomerkki** (kohde 3) on vuonna 1959 pystytetty massiivinen sotamuistomerkki. Se on pystytetty Ilomantsin Reserviupseerikerhon aloitteesta lukuisten yhteistyökumppanien kanssa Oinassalmen ja Kallioniemen alueilla sekä Tolvajärvellä käytyjen talvisodan taisteluiden muistoksi. Näillä rintamilla suomalaiset pysäyttivät puna-armeijan hyökkäyksen ja pitivät asemansa talvisodan loppuun asti.

- **Hovattalan muistolaatta** (kohde 9) on vanhin Hattuvaarassa kesällä 1944 käytyjen taisteluiden muistomerkeistä. Se on kiinnitetty Hovattalan kallioon vuonna 1969 Hämeen Ratsurykmentin komentaja eversti Gustav Ehrnroothin Hattuvaaran taistelun aikaiselle komentopaikalle.
- **Taivallammen taistelun muistomerkki** (kohde 2) on pystytetty vuonna 1971 Taivallammen taistelun muistoksi. Taivallampi-Muokonniemen alueella suomalaiset joukot tuhosivat talvisodan alussa 14.-16.12.1939 Oinassalmen rintaman selustaan tunkeutuneen puna-armeijan 155.Divisioonan kuuluneen pataljoonan viimeiseen mieheen. Muistomerkin läheisyydessä on 17.8.2002 Ilomantsin ortodoksisen kirkon aloitteesta pystytetty lehtikuusinainen ortodoksinen risti sodassa menehtyneiden muiston kunnioittamiseksi.
- **Matokiven muistolaatta** (kohde 32) on kiinnitetty Matokiveen vuonna 1974 rajamiehen virkatehtävää suorittaneen reservin korpraali Väinö Nuutisen muistoksi. Nuutinen kuoli neuvostoliittolaisen sotilaan välirauhan aikana 9.4.1940 Suomen puolella ampumasta luodista. Matokivi sijaitsee rajavyöhykkeellä.
- **Palovaaran muistomerkkialue** (kohde 8) on perustettu vuonna 1981 kesällä 1944 käydyn suurtaistelun muistoksi. Näissä taisteluissa kenraalimajuri Erkki Raappanan johtamat suomalaisjoukot motittivat kaksi hyökkäävää neuvostodivisioonaa, estivät apuvoimien tulon idästä, ottivat sotasaaliiksi tai tuhosivat niiden kaluston ja ajoivat hengissä selvinneet viholliset pois Suomen valtion alueelta. Palovaaran muistomerkkialueesta on vuosien varrella muodostunut Raappanan tykistön ratkaisevaa osuutta korostava kokonaisuus, johon useat Ilomantsissa taistelleet joukko-osastot ovat tuoneet omia muistomerkkejään (1984 Rakuunakilta ja Uudenmaan rakuunapataljoona, 1986 Rajavartiolaitos ja Rajamieskilta, 1988 3/HRR, JP6, URR ja JP1, 1989 Jääkäripataljoona 6, 1989 Jääkäripataljoona 1, 1996 Ratsumieskilta sekä 2000 Tykistön veteraanit).
- **Hökänniemen grobun** (kohde 33) rakensi Asser Kontturi vuonna 1986 omalle maalleen paikkaan, johon silminnäkijätodistajien mukaan on keväällä 1940 haudattu kaksi venäläistä talvisodan alussa 9.12.1939 kaatunutta sotavainajaa.
- **Sikrenvaaran muistomerkin** (kohde 11) vierellä on 45 millin panssarintorjuntatykki, joita suomalaiset saivat paikalla käydyn taistelun tuloksena sotasaaliiksi kuusi kappaletta. Muistomerkin pystytti vuonna 1987 Ratsumieskilta Ratsurykmentin 1.Eskadroonan ja puna-armeijan Jalkaväkirykmentti 52:n välillä 30.7.1944 käydyn, suomalaisille voitollisen taistelun muistoksi.
- **21.Prikaatin muistomerkki** (kohde 4), jonka pystyttivät 21.Prikaatin aseveljet vuonna 1989, sijaitsee Koitajoen etelärannalla Möhkön kylässä. Se on pystytetty muistuttamaan jälkipolvia 21.Prikaatin käymistä raskaista viivytystaisteluista Karhumäen suunnalta Ilomantsiin, Möhkön edustalle asti ja sen jälkeen osallistumisesta voitokkaaseen Ilomantsin suurtaisteluun loppukesällä 1944 ja sen jälkeen vielä Lapin sotaan.
- **Kiukoisten muistomerkin** (kohde 12) vierellä on venäläinen 82 millin kranaatinheitin, jollaisia suomalaiset saivat Hattuvaaran taisteluissa sotasaaliiksi ainakin kolme kappaletta. Muistomerkin pystytti vuonna 1989 Ratsumieskilta Ratsurykmentin 2.Eskadroonan ja puna-armeijan Jalkaväkirykmentti 52:n välillä 30.7.1944 käydyn, suomalaisille voitollisen taistelun muistoksi.
- **Tervaruukin muistomerkki** (kohde 1) on pystytetty kesällä 1991 majuri Viljo Kivikon komentaman Ilomantsilaiskomppanian sotilaiden muistoksi Pohjois-Karjalan Rajamieskillan toimesta. Muistomerkissä on teksti: Täältä lähti 24.Rajajääkärikomppania sotaan kesällä 1941.

- **Onni Määttäsen muistolaatta** (kohde 24) on kiinnitetty vuonna 1991 Mannerheim-ristin ritari Onni Määttäsen muiston kunnioittamiseksi ja hänen syntymäkotinsa merkiksi Määttäsen suvun hallussa edelleenkin olevan Maukkulassa sijaitsevan talon seinään.
- **Öykkösenvaaran tykkiaseman** (kohde 5) muistomerkkitykki on asennettu vuonna 1993 alkuperäiseen asemaansa paikalla taistelleen tykinjohtaja Esko Eskolan aloitteesta ja valvonnassa. Kesällä 1944 heinä-elokuun vaihteessa puna-armeijan 289.Divisioonan eteneminen pysäytettiin tämän muistomerkin pohjoispuolella Teppanassa.
- **Utrion muistomerkki** (kohde 6) on pystytetty vuonna 1996 Jääkäripataljoona 6:n puna-armeijan 289.Divisioonan tuhoamiseksi Piilovaara-Lutikkavaara-Leminahon alueella käymien jatkosodan taisteluiden muistoksi.
- **Ilajanjoen muistomerkki** (kohde 7) on pystytetty vuonna 2000 Ilajanjoella puna-armeijan 176.Divisioonan rykmenttiä (JR 55) vastaan heinäkuussa 1944 käytyjen voitokkaiden taisteluiden sekä Rajajääkäripataljoona 3:n sotilaiden muistoksi.
- **Leminahon torpan muistolaatta** (kohde 34) paljastettiin vuonna 2001. Talon seinään kiinnitettyssä metallilaatassa on 21.Prikaatin joukko-osastomerkki ja teksti: Koukkasimme Konnukkalinjan taakse – Teyhteys oli saatava – Se maksoi monen aseveljen elämän – Tässä talossa sijaitsi Jsp. 4.8.1944. – Kiitollisina Leminahoa muistellen. 9./III/Pr.21 veteraanit.
- **Pikkupappilan muistomerkin** (kohde 15) ovat pystyttäneet Ilomantsin sotaveteraanit, reserviläiset ja Pohjois-Karjalan Rajamieskilta vuonna 2001 muistuttamaan kesän 1944 suurtaisteluista, jolloin Pappilanvaaran komentopaikkaa käyttänyt kenraalimajuri Erkki Raappana johti sotilaansa voitokkaisiin taisteluihin pelastaen suuren osan Ilomantsia taisteluiden tuhoilta ja ehkäpä koko Suomen sodan pahimmilta seurauksilta.
- **Suojeluskuntatalon muistomerkki** (kohde 22) on pystytetty vuonna 2001 muistuttamaan jälkipolvia ilomantsilaisen suojeluskunta- ja lottatyön merkityksestä Suomen itsenäisyyden alkuaikoina ja vaikeina sotavuosina. Muistomerkin paikalla sijaitti 1930-1944 Suojeluskuntatalo, jossa toimivat Ilomantsin Suojeluskunta ja Lotta-Svärd -yhdistys.
- **Kallioniemen muistomerkin** (kohde 14) ovat pystyttäneet Mekrijärven kyläyhdistys, Ilomantsi-Seura ja Ilomantsin Sotahistoriallinen Työryhmä vuonna 2007 kotiseutuaan talvisodassa puolustaneiden miesten muiston kunnioittamiseksi. Muistomerkkiin on kiinnitetty metallinen laatta, jossa on teksti: Erillinen Pataljoona 11 ja Osasto Julkunen. Kotiseutu muistaa puolustajiaan 1939-1940.

Sankarihaudat ja -taulut

- **Ilomantsin sankarihaudausmaa** (kohde 21) sijaitsee Pogostalla luterilaisen ja ortodoksisen kirkon puolivälissä Kirkkotien varrella. Sankarihaudausmaa perustettiin vuonna 1918 kansalaissodassa valkoisten puolella kaatuneille sotilaille. Uudelleen hautausmaa vihittiin käyttöön 26.12.1939 samalla kun maahan haudattiin kuusi ensimmäistä ilomantsilaista talvisodan sankarivainajaa.
- **Kivilahden sankarihaudausmaa** (kohde 21a.) sijaitsee Kivilahden hautausmaan yhteydessä ja perustettiin jatkosodan alussa vuonna 1941 kivilahtelaisia ja tyrjäläisiä sankarivainajia varten.
- **Kuuksenvaaran sankaritaulu** (kohde 25) on peräisin 1950 -luvulta ja sijaitsee Kuuksenvaaran Erä ry:n majalla. Sankaritaulun jäljennös on Kuuksenvaaran entisessä koulussa eli nykyisen matkailuyritys Kuuksenkaaren juhlasalissa.
- **Möhkön sankaritaulu** (kohde 26) on valmistettu sodissa 1939-1944 kaatuneiden Möhkön kansakoulun oppilaiden kunniaksi ja heidän muistokseen. Taulu on paljastettu vuonna 1961 ja sijaitsee Möhkön Pytingin sisäseinällä.

- **Naarvan sankaritaulu** (kohde 30) on paljastettu vuonna 1967 vuosien 1939-1944 sodissa kaatuneiden naarvalaisten muistoksi. Taulu on Naarvan rajaseutukirkon sisäseinällä.
- **Kunnanviraston sankaritaulu** (kohde 23) sijaitsee Ilomantsin kunnantalon aulassa ja paljastettiin vuoden 1988 veteraanijuhlissa vuosien 1939-1944 sodissa kaatuneiden ilomantsilaisten sotilaiden kunniaksi ja muistuttamaan jälkipolvia menneistä vaikeista ajoista.
- **Sonkajan sankaritaulu** (kohde 27) on pystytetty Sonkajan entisen koulun eli nykyisen kylätalon pihamaalle vuonna 1997 neljäkymmenen vuosien 1939-1944 sodissa kaatuneen sonkajalaisen sotilaan muistoksi.
- **Huhuksen sankaritaulu** (kohde 28) on paljastettu vuonna 2005 Huhuksen kylästä kotoisin olevien kaatuneiden sotilaiden muistoksi. Se on kiinnitetty entisen Huhuksen suojeluskuntatalon eli nykyisen Huhuksen kylätalon ulkoseinään.
- **Liusvaaran sankaritaulu** (kohde 29) on paljastettu vuonna 2010 sodissa 1939-1944 kaatuneiden liusvaaralaisten muistoksi. Taulu on kiinnitetty Huhuksen ortodoksisen tsasounan ulkoportaikon seinään.

Opastaulut

- **Taivallammen opastaulu** (kohde 2) valmistui vuonna 1994. Taulussa on selostettu taisteluiden kulkua talvisodan alussa 14.-16.12.1939 Taivallampi-Muokonniemen alueella. Taulu on uusittu 2018.
- **Oinassalmen** (kohde 3) vuonna 1994 valmistunut opastaulu kertoo talvisodan taisteluista Ilomantsin ja Tolvajärven suunnilla sekä jatkosodan taisteluista Ilomantsin suunnalla Oinassalmella ja Kallioniemessä. Opastaulu sijaitsee Oinassalmen muistomerkin levähdysalueella. Se on uusittu vuonna 2018.
- **Palovaaran** (kohde 8) muistomerkkialueelle vuonna 1994 rakennettu opastaulu on uusittu vuonna 2014. Opastaulussa selostetaan talvisodan ja jatkosodan tapahtumia Suomessa ja Ilomantsissa kolmella eri kielellä.
- **Möhkön** (kohde 4) vuonna 1994 rakennettu opastaulu on uusittu vuonna 2013 ja sijaitsee 21.Prikaatin muistomerkin vieressä. Opastaulussa selostetaan tekstein, kartoin ja kuvin Möhkön alueen sotatapahtumia vuosina 1939-44.
- **Sikrenvaaran** (kohde 11) muistomerkiltä lähtee Taistelijan Taival -niminen polku, jonka varrella on 13 taistelun kulkua yksityiskohtaisesti kuvaavaa opastaulua.
- **Kiukoisten** (kohde 12) muistomerkillä on esittelytaulu, jossa selostetaan alueella käydyn taistelun tapahtumat.
- **Utrion opastaulu** (kohde 6) on valmistunut vuonna 2008 ja sijaitsee Utrion muistomerkin vieressä. Opastaulussa on tekstein ja kartoin selostettu yksityiskohtaisesti Utrion alueen taisteluja ja erityisesti tykistön osuutta.
- **Ilajanjoen opastaulu** (kohde 7) on valmistunut vuonna 2008 ja sijaitsee Ilajanjoen muistomerkin vieressä. Opastaulussa on tekstein ja kartoin selostettu yksityiskohtaisesti Ilajanjoen alueen taisteluja ja erityisesti tykistön ja panssarilähitorjunnan osuutta.
- **Kallioniemen opastaulu** (kohde 14) on valmistunut vuonna 2008 ja sijaitsee Kallioniemen muistomerkin vieressä. Opastaulussa on tekstein ja kartoin selostettu talvisodan tapahtumia Kallioniemen suunnalla ja Parissavaarassa.
- **Kaatiolammen taistelun alueen opastaulut** (kohde 5), joita on 17 kpl, ovat valmistuneet vuonna 2014. Tauluissa kerrotaan osittain ennallistetun taistelun alueen paikallisista rakenteista ja tapahtumista vuoden 1944 taistelujen aikana. Kohteille on myös mobiiliopastus.

- **Käenkosken opastaulu** (kohde 13) sijaitsee entisen Käenkosken kansakoulun eli nykyisen Käenkosken Erämatkailukeskuksen ulkoseinässä. Opastaulu valmistui vuonna 2017 ja siinä kerrotaan tekstein, kartoin ja kuvin talvisodan alun tapahtumista Käenkosken suunnalla.

Kaatiolammen taistelualue ja Öykkösenvaaran opastuskeskus (kohde 5)

Kesällä 1944 puna-armeijan 289.Divisioonan eteneminen Suomeen pysäytettiin Kaatiolammella. Museovirasto on määritellyt alueen ensimmäisen tärkeysluokan sotahistorialliseksi kohteeksi. Alueen ennallistamissuunnitelmat käynnistyivät 1990-luvulla alueella taistelleitten veteraanien aloitteesta. Ennallistaminen toteutettiin Museoviraston valvonnassa pääosin vapaaehtoisvoimin. Opastuskeskuksen kantavien seinien rakentaminen käynnistyi 2013 Ilomantsin kunnan hallinnoimalla EU-hankerahoituksella ja vuosi 2014 oli suurten talkoiden kesä, jolloin opastuskeskus ja taistelualue pääosin valmistui talkoovoimin. Lopullisesti opastuskeskus infotauluineen oli valmis ja vihittiin käyttöön kesällä 2017.

Sonkajan panssariesteet (kohde 35)

on rakennettu välirauhan aikana vuosina 1940-1941 ja ne muodostavat osan Suomenlahdelta Petsamoon ulottuvasta linnoitusvyöhykkeestä, jota nimitetään Salpalinjaksi. Sonkajan panssariesteillä on pituutta yhteensä 700 m. Niille ei ole opasteita eikä opastauluja.

Tiestö

sotahistoriallisilta kohteilta toiselle on välillä Hattuvaara-Pogosta-Möhkö päällystettyä tietä ja muilta osin kohtalaisessa kunnossa olevaa hiekkatietä. Välillä Möhkö-Korentovaara tie on puutavarakuljetuksia varten rakennettua varsin kapeata soratietä, jossa on vain harvoja levikkeitä kahden ajoneuvon kohtaamistilanteiden varalta. Pitkään sotahistoriasta kiinnostuneiden ryhmien liikkumista häiritsi myös heikkokuntoinen Suojoen silta, joka karsi linja-autolla liikkuneet ryhmät väliltä Öykkösenvaara-Lehtovaara. Tätä kirjoitettaessa Suojoen ylittää hyväkuntoinen silta, joka ei aseta esteitä raskaalle liikenteelle.

Tienviitat

ovat reitillä hyvin puutteelliset. Osalla kohteista lähiviitoitus on kunnossa, mutta pääosin riittävä ja asianmukainen viitoitus puuttuu.

Sotatie -aloite

Vuonna 2015 Ilomantsin kuntaan saapui Pekka Junnilaiselta aloite ”Sotatien perustaminen Ilomantsiin”. Ilomantsin kunnanhallitus käsitteli aloitteen ja päätti: ”Kunnanhallitus hyväksyy aloitteen johdosta tehdyt toimenpiteet ja päättää jatkaa Runon ja Rajan tien varrella olevien ja siihen läheisesti liittyvien sotamuistokohteiden varaan rakentuvan hankkeen valmistelua.” Päätöksessä viitattiin hankesuunnitteluun Ilomantsin kunnan ja Josek Oy:n kesken. Alkuvuodesta 2019 todettiin asiaa selvitettäessä hankesuunnittelun päättyneen tuloksettomana.

3. KEHITTÄMISTARPEET JA -SUUNNITELMA

Yhteydet valtakunnan muihin sotahistoriallisiin reitteihin

Ilomantsin Sotatie on itsenäinen kokonaisuus, joka linkittyy Ilomantsin etelä- ja pohjoispuolella oleviin sotahistoriallisiin reitteihin sekä Runon ja Rajan tiehen.

Ilomantsin, Lieksan ja Tohmajärven alueilla toimivilla sotahistorian harrastajilla on toimivat yhteistyösuhteet ja alustavat keskustelut Ilomantsin Sotatieen liittämiseksi Suomessa etelästä pohjoiseen suuntautuvan sotahistoriallisen reitin osaksi ovat olleet yksinomaan myönteisiä. Tuloksellisen yhteistyön esteitä ei ole näköpiirissä. Runon ja Rajan tien osalta yhteistyökeskustelut ovat vielä käymättä.

Tienviitat ja opasteet

Ilomantsin Sotatiellä ei ole minkäänlaista viitoitusta. Myös opasteet useimmille sotahistoriallisille kohteille puuttuvat. Ilomantsi-Seura ei saanut anomaansa lupaa pystyttää opastekyltti Möhköntien alkuun Museoviraston ensimmäisen luokan sotahistorialliseksi kohteeksi luokittelemalle Öykkösevaaran taistelualueelle. Myös Ilomantsin kunnan vuonna 2019 Ely-keskukselta anoma lupa Ilomantsin Sotatie -opasteille sai kielteisen päätöksen.

Ilomantsin Sotatieen kehittäminen edellyttää kattavan viitoituksen aikaansaamista koko Sotatielle sekä sen piirissä oleville sotahistoriallisille kohteille. Koska osa Ilomantsin Sotatiestä kulkee pitkin rajavyöhykkeen takarajaa, sotatielle olisi aiheellista suunnitella myös oma tunnuskylytinsä, jonka avulla tie on koko pituudeltaan tunnistettavissa.

Kartta ja esitteet

Esitteet, jotka Ilomantsin Sotahistoriallinen Työryhmä parikymmentä vuotta sitten laati Ilomantsin silloisista kohteista, ovat aikaa sitten loppuneet.

Ilomantsin Sotatiestä tarvitaan kartta kohde-esityksineen sekä paperille painettuna että digitaalisessa muodossa GPS-koordinaatteineen. Kielivaihtoehtoina englanti, venäjä ja mahdollisuuksien mukaan ruotsi. Öykkösevaaran opastuskeskukseen soveltuisi Ilomantsin Sotatie-kokonaisuutta esittelevä infotaulu.

Vastaavanlaisella mobiiliopastuksella, joka Kaatiolammen alueesta on jo olemassa, olisi mahdollista elävöittää matkailijoiden kokemusta sota-ajan tapahtumista.

Tielevikkeet

Ilomantsin Sotatieen itäinen taipale välillä Möhkö-Korentovaara on kapeata soratietä, jolla liikennöi kookkaita puutavaran kuljetusajoneuvoja. Liikenteen turvallisuuden ja sujuvuuden edistämiseksi on välttämätöntä lisätä tielevikkeitä etenkin välillä Leminaho-Koivuvaara.

Joillakin kohteilla on tarpeen parantaa linja-autojen pysäköintipaikkoja.

Kohteiden huolto ja kehittäminen

Kohteet ovat keskimäärin hyvässä kunnossa, mutta parannettavaakin on. Kaikilla kohteilla ei ole penkkejä, jotka ovat tarpeen etenkin iäkkäille vierailijoille. Öykkösenvaaraan alun perin suunniteltu varustus on edelleen puutteellinen.

Liikenne- ym. merkit ovat monin paikoin kuluneita ja sijaitsevat kohteeseen nähden huonosti harkituissa paikoissa.

Kohteilla, joissa metsänhoitotyöt tulevat muuttamaan maisemaa, on tarpeen neuvotella metsänomistajien kanssa Museoviraston antaman ohjeistuksen pohjalta menettelytavoista, joilla sotahistoriallisten kohteiden arvo voidaan turvata. Tällaisia esimerkkejä on mm. Oinassalmella, Parissavaarassa sekä Palovaarassa.

Uudet kohteet

Ilomantsin Sotatien varrella olevien sotahistoriallisten kohteiden määrä on jo nykyisellään runsas. Loppuun ammennettuja sotiin liittyvät historialliset tiedot eivät kuitenkaan ole. Reitin varrella ja muualla Ilomantsissa on runsaasti alueita ja paikkoja, joista kohtuullisen helposti on rakennettavissa uusia kiinnostavia kohteita. Muutamia esimerkkejä:

- Venäläisten sotavainajien hautapaikka Polvikoskella
- Venäläisten korsukylät Parissavaarassa ja Möhkössä
- Talvisodan tapahtumat Särkänkylässä
- Teppanalan mottialue
- Sonkajan panssariesteet.

Ylläpito

Ilomantsin Sotatien ylläpito nykyisessä muodossaan on tapahtunut hyvin vähäisen julkisen rahoituksen turvin. Kohteiden huollosta ja kukituksesta kesäisin ovat tähän mennessä huolehtineet vapaaehtoisorganisaatiot ja muut sotahistoriasta kiinnostuneet ilomantsilaiset.

Osana Ilomantsin Sotatien kehittämistä tulee selvittää kohteet, joiden ylläpitoon Ilomantsin kunta, seurakunnat tai jotkut muut tahot ovat aikanaan sitoutuneet.

Ilomantsin Sotatien kehittämisen hankkeistamisessa tärkeässä osassa tulee olemaan reitin tulevasta ylläpidosta sopiminen.

Hankerahoitus

Kehittämissuunnitelma voi toimia pohjana haettaessa rahoitusta Ilomantsin Sotatien kehittämistä ja ylläpitoa varten.

4. TIIVISTELMÄ

Ilomantsin Sotatie on Suomen sotahistoriasta kiinnostuneita kotimaisia ja ulkomaisia matkailijoita palveleva reitti, jonka varrella ja lähipiirissä on jo valmiina yli 30 Ilomantsin alueella käytyihin sotiin liittyvää historiallista kohdetta autenttisista taistelualueista muistomerkkeihin ja sotatapahtumista kertoviin opastauluihin.

Ilomantsin Sotatien vetovoimaisuutta on mahdollista edelleen kohentaa liittämällä yksittäiset kohteet yhdeksi kokonaisuudeksi, parantamalla reitin infrastruktuuria ja tehostamalla markkinointia.

Lähteet:

Ahokas, Marjut ja Aini Peltola 2019. Sähköpostikirjeenvaihto 20.2.2019.

Ilomantsin Sotahistoriallinen Työryhmä ry:n arkisto.

Peltola, Aini ja Tuire Nygrén 2019. Kirkkojen Ilomantsi. Yhdessä eletään, omalla tavalla uskotaan. Ilomantsin Sotahistoriallinen Työryhmä ry. Grano Oy, Kuopio. 191 s.

Nygrén Otso, Peltola Aini, Peltola Jouni ja Vestman Viljo 2013. Tammenlehvän Perinneliiton muistomerkkikartoitus 2013. Ilomantsin talvi- ja jatkosodan muistomerkit ja muistolaatat. 35 s.